

לחם משנה

ניסוי הפת

ב. הטעם השני שהביאו: יש לכסות את הפת כפי שהיה המן מכוסה, ויש לעשות זכר למן. כן הביא האבודרהם שחריית של שבת בשם האבן הירחי: 'ומה שנהגו לפרוס מפה על השולחן בשבתות ובימים טובים בשעה שאומרים קידוש היום, כתב אבן הירחי שהוא זכר למן, טל מלמעלה וטל מלמטה, ודומה כמי שמונח בקופסא'. והשיג עליו האבודרהם: 'ואינו נכון, כי לדבריו גם בחול היה צריך לכסות את השולחן. ואולי מהאי טעמא המג"א לא הביא טעם זה. ויש ליישב עפ"י דברי המאירי בפסחים ק, שכיון שנעשה זכר למן בלחם משנה, עושים אף זכר בכיסוי הפת, משא"כ בחול, שלא עושים זכר למן כלל: 'ואחר שנתחייבו בלחם משנה זכר למן, נהגו בה להניחה בין שתי מפות'. ואתי שפיר שנאמר האי דינא בקידוש הלילה ולא ביום, שכן בלילה עושים יותר הנהגות זכר למן, כמבואר ברמ"א בס"י רמב שאוכלין בליל שבת מולייתא זכר למן.

הפרישה כתב שלטעם זה, יגלה את הפת אחר שישבו לאכול הפת, כיון שהסירו את הטל בטרם אכלוהו. והחיי אדם הלכות שבת ס"ה ה סע"ז סבר דלטעם זה מסירין המפה העליונה מיד לאחר הקידוש, אך משאירין את המפה התחתונה כל עת הסעודה.

טעמי ניסוי הפת

על מנהגנו לכסות את הפת, כתב המאירי בפסחים ב"דף ק: 'ופריסת מפה שנהגו עכשיו אין לה שורש לענין הלכה, אלא שיש רומזים בה (והביא את הטעם השני דלקמן). ומצאנו כמה טעמים בהנהגת דין כיסוי הפת.

א. התוס' בפסחים ב"דף ק: בד"ה 'שאיין מביאין' כתבו שני טעמים למנהג זה: 'אנו רגילין לפרוס מפה ולקדש. והטעם מפורש בשאלתות, כי היכי דתייתי סעודתא ביקרא דשבתא. ויש מפרש, זכר למן שלא היה יורד בשבתות וי"ט, והיה טל מלמעלה ומלמטה והמן בינתים'. ויש לעיין בגדרי טעמים אלו.

לטעם הראשון שהובא בשאלתות, יש לערוך שולחן לכבוד השבת, וזהו מכבודה של השבת שמייקר את השבת כשמביאים שולחן ועורכים אותו לכבוד היום. ואם הביאו מכבר את השולחן אזי מכסים את הפת, ומגלים אותה רק לאחר הקידוש, ובכך מכינים את סעודת השבת לאחר הקידוש. וכן הביאו הרשב"ם שם בד"ה 'היכי' המנהיג בהל' שבת ס"י יח, האור זרוע ס"י כב, הראב"ה פסחים תקח ובשיבולי הלקט ס"י סח. הלבוש לא הביא טעם זה, וטעם הדבר כתב האליה רבה ס"ק טז שכיון שלא שייך האי טעמא בקידוש היום, לא הביאו.

הפת מגולה, היה צריך לברך על הפת קודם ליין, משום דאקדמיה קרא דכתיב ארץ חטה, וכן הביא הטור מנהג המהר"ם לכסות, דאל"כ יהא צריך להקדים ולברך על הפת. משמע שהוא מדינא ולא רק כדי שלא לביישו.

ד. בספר המכתם ובכלבו בס"ל לא ניסחו אחרת את הבושה של הפת; לא מפני הקדמת הברכה ושתיית היין, אלא מפני המניע שמקדש על היין ולא על הפת מתבייש: 'ויש אומרים כי הטעם כדי שלא יתבייש הפת כשמקדשין על היין ולא על הפת, שגם על הפת נוכל לקדש אם נרצה, ומקדשין קדוש היום על היין'. דהיינו שמעלת היין שמשמח אלוקים ואנשים ועליו קובעים שירה, גורם לבושתו של הפת. לדידם, המפה צריכה להשאר עד סיום הקידוש, ולא להסירה אחר ברכת הגפן.

ה. המהר"ם חלאווה בפסחים שם נקט שכיסוי הפת הינו מדיני הקידוש: 'כי היכי דליחזי קובע סעודתו על היין, והלכך בין בקדוש דלילה בין בקידוש דיממא בעי למיפרס מפה, דבתרוויהו קובע סעודתו על היין'. שיהא ניכר שהקידוש נאמר על סעודת היין, כמובא בברכות ב"דף מב: 'אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לא שנו אלא בשבתות וימים טובים, הואיל ואדם קובע סעודתו על היין'.

ו. באשל אברהם מבוטשאטש כתב טעם נוסף שיש כסות את הפת, משום שאין הברכה שורה אלא על דבר הסמוי מהעין, ועל כן יש לכסות את הפת בכל סעודות השבת.

השבת היא מקור הברכה, וברכתה, דווקא מכח מניעת העשיה, מכח קדושתה. ההתקשרות אל המימד שמעבר להשתדלות, לעשיה ולמאמץ - היא הפתח לברכה השופעת אלינו. ברכת ד' איננה מצומצמת ומוגבלת ליגיעה וליכולות שלנו. היא משוחררת מכל המגבלות הללו. כשאנחנו נמנעים בשבת מעשיה, ונשעים על ה'מן' האלוקי, אנחנו משתייכים לברכה העליונה. לחם משנה.

ג. הרא"ש בפסחים פ"י ס"ג כתב בשם הירושלמי (וראה בקורבן נתנאל סק"ל, שבירושלמי שלפנינו ליתא להא"י) טעם נוסף שיש לכסות הפת: 'כדי שלא יראה הפת בושתו, שהוא מוקדם בפסוק ודין הוא שיקדים בברכה, ומקדימין ברכת היין'. האבודרהם נקט כטעם זה. והמגדל עוז כתב שטעם זה הוא נכבד וחשוב, ומשמע שסבר שהוא העיקר. אומנם מרן השו"ע לא הזכיר שצריך כיסוי בסעודת היום, אף שמקדשים לפני ברכת המוציא, אך האורחות חיים ערב שבת ס"ו טו, המנהיג ס"ו יח והחיי אדם בכלל ו' כן הצריכו זאת, וכן הביא המשנ"ב בס"י רע"א ס"ק מא, וכבר העיר ע"כ בשער הציון ס"ק מט.

בניגוד לכך, החת"ס בפסחים בהוצאת מכון ירושלים סבר שאין בושה לפת בסעודת הלילה, כיון שבלילה היו חייבים לקדש תחילה על היין, שהרי אין שירה אלא על היין ולהכי נדרשו לברך בתחילה על היין, ומשו"ה אין בושה לפת (שכן לא יכלו לאכול מהפת לפני הקידוש על היין, ואין דין להקדים את הקודם בפסוק אם לא מעוניין ולא רשאי לאכול אותו). ונקט שרק בסעודת היום שייך טעם הכיסוי מפני בושה של הפת. אומנם המרדכי בערבי פסחים רמז תרי"א כתב: 'שאם היה

ישנן כמה נפק"מ בין הטעמים ;

א. אופן הכיסוי: במחזור ויטרי פסח סי' נה כתב שלטעם שמכסים את הפת כזכר למן, יש לכסות את הפת מלמעלה ומלמטה, כפי שהיה המן מכוסה: 'וצריך שני מפות על השלחן והפת סדורה בינתיים מערב שבת, ולאחר קידוש יסיר המפה. ועתה נראה שהסעודה באה לכבוד שבת. והיינו דאמרי' פורס מפה ומקדש. ואחרי' יסירנה ויסעוד. וכן למחר בבקר יפרוס שתי מפות זכר למדבר. מן היה טל תחתיו ועליו, וכן הוא בסמ"ג סי' ל. וכן פסק השו"ע בס"י רעא סעי' ט, והמשנ"ב ס"ק מא הביא שכן נוהגים. ועוד הוסיף במחזור ויטרי שאף אם נהגו להביא את השולחן אחרי הקידוש, יש לכסות את הפת לטעם זה. ונחלקו הפוסקים עד היכא יש לדמותו למן, הפרישה סק"ג כתב שאין להסיר המפה: 'עד אחר שישתו כל המסובים, ורוצה לברך על הפת, דאז מוציא הפת מתחת המפה ואח"כ יסירנה, דהוי דומה לטל שהיה על המן שהוציאו אותו מתחת הטל'. כלומר, יש להוציא את הלחם מהכיסוי דומיא שנהגו שהוציאו את המן מהטל שעליו. אולם האליה רבה בס"י רעא ס"ק יז הקשה שמשמע ברש"י שהטל הוסר מעל הלחם, ולא שהוציאו את המן מהטל שעליה: 'וצ"ע הא בפסוק כתיב ותעל שכבת הטל. פרש"י, כשחמה זורחת, עולה הטל שעל המן וראו וכו', הרי שנסתלק הטל תחלה'. וכן נקט וסבר: 'לא ראיתי להקפיד בהך שמוציאים הלחם קודם שמסירין המפה'.

ב. עד אימתי צריך לכסות את הפת. המשנ"ב בס"י רעא ס"ק מא הביא מהפרמ"ג שמשום בושתו של פת ניתן להסיר המפה מיד אחר ברכת הגפן, וליתר הטעמים יש לכסות עד

אחר הקידוש, וכן סבר הרשב"ם בפסחים שם: 'נהגו לפרוש מפה ללחם עד לאחר הקידוש', וכ"כ התרומה סי' רמו: 'ולאחר קידוש מסירין המפה העליונה', וכ"כ מחזור ויטרי דלעיל, הסמ"ג מ"ע ל, הגה' מימוניות פכ"ט, המנהיג בס"י, וכפי שהעירו האליה רבה סי' רעא ס"ק יז והמג"א ס"ק כ. האליה רבה הצריך לטעם של זכר למן שתהא המפה כל זמן הקידוש. ואילו הפרישה הצריך לטעם זה שתהא המפה בעת ברכת המוציא, וכ"כ בערוך השולחן סעי' כב. בחיי אדם ישנה סתירה, שכן הבאנו לעיל בשמו שדי שתהא המפה העליונה רק עד סוף הקידוש, ואילו בכלל ו סי"ג כתב שגם בקידוש היום יכסה הפת או המזונות אפילו אם כבר עשה הקידוש, ונראה שהצריך שתהא הפת מכוסה אף לאחר הקידוש. המשנ"ב ס"ק מא הביאו, והבין שיש להסיר את המפה רק לאחר ברכת המוציא. ויתכן והבין כי צריך לכסות ולעשות זכר למן, ואם עושין קידוש די בזכר זה עד אחר הקידוש, ואם לא עושין קידוש, יותיר את המפה עד אחר הברכה (ובהערות על ברכי יוסף בס"י קפ כתב שמשום זכר למן יש לכסות אפי' בברכת המזון).

ג. אם יש לכסות את הפת בסעודה שלישית. הרי אין מקדשין בסעודה שלישית, ואין בושה לפת, אך מטעם דזכר למן יש לכסות אף בסעודה זו, שהרי גם בסעודה שלישית אוכלים לחם משנה זכר למן, כמובא במסכת שבת ב"ד ק"ז. ובערוך השולחן הוכיח מכך שלא מכסין את הפת בסעודה שלישית, שהטעם של בושת הפת הינו העיקר. הבן איש חי בפרשת חיי שרה פרשה שניה אות יב כתב שאומנם אין טעם בושת לפת בסעודה שלישית, אך שני הטעמים הנוספים קיימים גם בסעודה שלישית. ותימה, איך שייך

להם מפה על לחם שלהם. וכן לחתונות אין צריך מפות לפרוש על כל הלחם רק לפני מי שעשה קידוש... ובירושלמי קאמר שלא יראה הפת בושתו... ומסתמא מי שלא מברך אינו עושה בושת לפת'.

ו. איזה פת מכסים. אם רק את הפת שעליה בוצעים יש לכסות זכר למן, או שיש לכסות כל פת שעל השולחן, מפני בושתו. האשל אברהם בוטשאטש בס"י קפב כתב שיש לכסות רק את החלות השלימות ולא את הפרוסות. ובקיצור-שו"ע סי' נה סעי' ה ובשו"ת לבושי מרדכי או"ח סי' טו הצריכו לכסות אף את המזונות בעריכת הקידוש, ובשו"ת אז נדברו ח"ב סי' ה סבר שמדינא לא צריך לכסותן.

ז. מאפייני המפה. לטעם שלזכר המן יש לכסות במפה לבנה בדווקא, כדרשת אבן שועיב בפרשת בהעלותך והאליה רבה בס"י רעא ובסידור האר"י הק' שהצריכו מפה לבנה זכר למן הלבן כדרשת הגמ' ביומא ב"דף עה. את הפסוק 'זרע גד לבן'. ולטעם שלא יראה בושתו, יש לעיין אם ניתן לכסות במפה מחוררת, ואם יש להקפיד שלא תבצבץ החלה מעבר לכיסוי. בשמירת שבת סי' מז הערה קטז הביא משמיה דהגרשו"א שניתן לכסות במפה שקופה ואין בושת לפת, כיון שהעיקר שתהא מכוסה. ומשום יקרא דשבתא לא אכפת לן בכל אלה, העיקר שיהא כיסוי מכובד לפת.

הטעם של יקרא דשבתא בסעודה זו. והלא הסמ"ג שכתב טעמו של השאלתות משום יקרא דשבתא לגבי הסעודה בלילה, נצרך לומר טעם אחר לסעודת היום.

ד. מקדש על הפת. הט"ז בס"י רעא בס"ק יב והלבוש ס"ק יט הביאו נפק"מ, במציאות שאין לו יין ומקדש על הפת, שצריך לכסות מפה עליו זכר למן, אך לטעם מפני בושתו של פת, אין צריך לכסות. והאליה רבה שם הקשה שהרי צריך להניח ידיו על הפת בשעת קידוש, כמו שנוטל בידו הכוס, וכיצד נאמר שיכסהו אם הינו זכר למן? ויישב: 'נראה, דקודם קידוש יכסה, וכשמתחיל לקדש, יגלה ויניח ידיו עליו'. והפרמ"ג באש"א ס"ק כ כתב שיכסה בעת הקידוש על הפת עד ברכת המוציא, ובעת ברכת המוציא יגלהו ויאחזנו בידו, ואחר כך שוב יכסהו עד אחר הקידוש, וכ"כ המשנ"ב ס"ק מא בשם אליה רבה. המרדכי בערכי פסחים רמז תריא כתב שלפי טעם זה של בושת הפת, אם היה הפת מגולה, יש לברך עליה לפני היין. ובוודאי לטעם של מהר"ם חלאווה שכיון שקבע את סעודתו על הפת, לא יצטרך לכסותה.

ה. מי נדרש לכסות. בשו"ת משנה הלכות חלק יא סי' רטז תלה בטעמים אלו את השאלה אם רק המקדש צריך לכסות את הפת, או שיש לכל אחד מהמסובים לכסות, זכר למן, אף אם יושבים בשולחן נפרד מהמקדש. וראה בלקט יושר ח"א עמ"נ ג שכתב: 'והבחורים אין

חיוב בלחם משנה

ק"ז: 'אמר רבי אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות, דכתיב לחם משנה. אמר רב

לבצוע על שתי ככרות, או על כיכר אחד איתא במסכת ברכות ב"דף לט. ובמסכת שבת ב"דף

בלקיטה, אבל בבציעה לא כתיב, וכיון ששתיהן תחת ידי דומיא דלקיטה סגי ליה לבצוע באחת. הרי מחלוקת משולשת איכא הכא, רבי אבא סבר שיש לבצוע על שתי הכיכרות, ור' זירא נקט שיבצע על כל הכיכרות שלפניו, ולא רק על שתיים. ורב כהנא חלק והבין שעיקר הקפידא הינה בברכה שיאחזו שתי לחמים, אך לא צריך לבצוע יותר מאחת. וכך פירש רב האי גאון המובא ברשב"א בברכות שם: 'וכן פי' ר"ה גאון ז"ל וז"ל, אי מברך איניש בשבתא אתרתי ובצע חדא כרב כהנא שפיר דמי, ואי בצע להו לתרוייהו אפי' לכולה שירותיה כר' זירא שפיר דמי'. הרי שפירט את אפשרויות אלו שיש בבציעת הפת. ויש לבאר את מהות מחלוקתם.

יש לעיין ביסוד מחלוקתם עפ"י דאיתא בברכות שם: 'מר בריה דרבינא מניח פרוסה בתוך השלמה ובוצע. תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק מניח הפרוסה בתוך השלמה ובוצע ומברך... אמר רב פפא הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלמה ובוצע. מאי טעמא, לחם עני כתיב'. רש"י בד"ה 'מניח פרוסה' כתב: 'ונמצאו שתייהן בידו, ובוצע או משתייהן או מן השלמה'. כלומר, די שיאחזו את השלימה והפרוסה ואין צריך לבצוע ולאכול מהפרוסה. ורק בפסח שנאמר בו לחם עוני יש לאכול אף את הפרוסה.

אולם התוס' שם בד"ה 'הכל מודים' הביאו את מנהגו של ר"י לבצוע משניהם: 'והר"י היה רגיל לברך תחלה ברכת המוציא על שתייהן קודם שיבצע, ואחר כך מברך על אכילת מצה, ובוצע משתייהן אחר כך... ולא היה רוצה לשנות המנהג. והיה מברך על השלמה

אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקט תרתי ובצע חדא, אמר לקטו כתיב. רבי זירא הוה בצע אכולה שירותיה. אמר ליה רבינא לרב אשי והא מיחזי כרעבתנותא. אמר ליה, כיון דכל יומא לא עביד, והאידינא הוא דקעביד - לא מיחזי כרעבתנותא', וכן נפסק בשו"ע בסי' רעד סק"א. ושני ביאורים נאמרו בחיוב זה.

רש"י בשבת בד"ה 'לקטו' באר את המעשה שרב כהנא נקיט תרתי אוחזן בידו: 'דמשמע אחיזה, אבל בציעה לא כתיב משנה'. ואילו בדעת רבי זירא באר רש"י בד"ה 'בצע לכוליה שירותיה': 'פרוסה גדולה, ודי לו בה לאותה סעודה ולכבוד שבת, ונראה כמחבב סעודת שבת להתחזק ולאכול הרבה'. כלומר, יש להחזיק את שתי הכיכרות ולבצוע אחת, ומחלוקתן היתה אם לבצוע פרוסה גדולה לכל הסעודה, או פרוסה רגילה.

הר"ח כתב שם: 'והלכתא כר' אבא דאמר חייב אדם לבצוע על ב' ככרות בשבת'. נראה שהבין שנחלקו אם יש לבצוע את שתי הכיכרות, ופסק שיבצע על שתייהן.

בשטמ"ק בברכות הביא הבנה נוספת במחלוקת זו: 'חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת. פירוש ולבצוע משתייהן. מאי טעמא לחם משנה כתיב. ר' זירא בצע אכולה שירותיה. פירש רש"י ז"ל פרוסה גדולה שיהא די לו לכל הסעודה. והנכון שהיה בוצע על הככרות כולן שהיה בדעתו לאכול באותו סעודה, דכיון דבעינן לחם משנה היה מרבה בהן לכבוד שבת. והא מיחזי כרעבתנותא. פירוש כשיבצע על ככרות הרבה. אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דהוה שקיל תרתי ובצוע חדא... פירוש כי כתיב לחם משנה

השו"ע בריש סי' רעד פסק כרב כהנא: 'בוצע על שתי ככרות (שלימות), שאוחז שתיהן בידו ובוצע התחתונה', וכ"כ המנהיג עמ' קעג. וכן כתב הלבוש שבוצע רק אחת, אולם הביא שהמרש"ל והשל"ה נהגו לבצוע את שני הכיכרות וכן נהג הגר"א, ובשם הפרישה כתב האליה רבה שנהגו כן דווקא בשחרית דכבוד יום עדיף מכבוד הלילה. (הערת הגר"א נבנצאל: 'יש שכתבו לעשות כן בכל הסעודות, ולכך אם יש פת של עירוב תבשילין, אוכלים אותה כבר בסעודה הראשונה').

תחלה המוציא, והיה בוצע קצת, לא היה מפרידה עד שיברך על הפרוסה על אכילת מצה ובוצע משתיהן יחד. ולא דווקא בפסח. וכדעתו כתב הרא"ש בברכות פ"ו סוסי' כא: 'פירש"י בלשון אחד בוצע מן השלימה מכל מקום יוצא ידי שניהם קרינא ביה, כיון שמניח שניהם יחד הוי כאלו בוצע משתיהם. ולשון שני פירש בוצע משתיהם יחד. וזה נראה עיקר מדאמרינן לקמן הכל מודים לענין פסח שמניח פרוסה בתוך השלימה ובוצע, מאי טעמא לחם עוני כתיב...!'

גדר חיובו

הפרמ"ג אש"א סי' רמט סק"ו: 'ומכל מקום לדין קיימא לן אסמכתא הוא שלש סעודות'. וכן כתב במשב"ז בסי' רצא סק"א: 'שלש סעודת הם מדרבנן, דאסמכתא הוא ג' היום... ולבוש כתב דהם דין תורה, וצ"ע'.

לדברי הפרמ"ג יוצא שהנדון אם חיוב לחם משנה הוא מהתורה או מדרבנן, תלוי בשאלה האם עיקר חיוב שלוש סעודות (הנלמד באותה סוגיא במסכת שבת מכך שנאמר שלוש פעמים 'היום'), הוא לימוד גמור המחייב מהתורה, או שחיוב שלוש סעודות הוא מדרבנן והפסוק הינו אסמכתא בעלמא. שכן מקור חיובם זהה.

יש להתבונן ולחקור, האם חיוב בלחם משנה הינו חיוב בפני עצמו, או שהוא חלק מכבוד ועונג היום. כלומר, האם הינו דין בפני עצמו שנועד להזכיר נס המן, או שהוא בכלל דין מענגי היום, או מדיני הסעודה ולא בעל משמעות וחיוב בפני עצמו. האם בכך

חיוב לחם משנה - מהתורה או מדרבנן

הערוך השולחן בריש סי' רעד כתב על עצם דין אכילת פת בשבת: 'ונראה שזהו דין תורה ולא אסמכתא בעלמא, דבאמת הך לחם משנה מיותר לגמרי'. והט"ז בסי' תרעה סק"ב הביין שמעלתו הינה רק משום חיוב הקידוש: 'אף ע"ג דקידוש דאורייתא ונ"ח דרבנן כיון דאפשר לקדש על הפת, שמן לנ"ח עדיף ע"כ, ולפי זה אם אין לו פת, אז פת עדיף שצריך לקדש עליו מדאורייתא'.

המג"א בסי' קפח סק"ט באר שדין לחם משנה הוא דין דרבנן והפסוק הוא אסמכתא בעלמא, והוסיף בסי' רנד ס"ק כג בזה"ל: 'אף על גב דצריך לכל סעודה ככר שלם ולחם משנה, מ"מ אינה חובה כ"כ'. ואסר להציל מהדליקה ולרדות פת מהתנור לצורך לחם משנה. כן כתב הקרית ספר הלכות שבת פרק כט: 'וחיוב שלש סעודות מדרבנן וקרא אסמכתא, דפשטיה דקרא לאו להכי אתא'. וכן נקט

לחם משנה ולאוכלו', אלא 'לברך ברכת המוציא על לחם משנה'. נפק"מ אם צריך לאכול מהפת של הלחם משנה שברכו עליה בדווקא, כפי שסבר המשנ"ב בסי' קסו ס"ק פג. והאם לא שמע ברכת המוציא על לחם משנה האם די בההשתתפות בסעודה שבה בצע בעל הבית על שתי ככרות, מאחר ונתקיים דין החשבת סעודת שבת בכך שבצעו בה על לחם משנה. או שהוא מדיני הברכה על הפת, שיש לברך על לחם משנה ולא יצא ידי חובתו כל עוד לא ברך על לחם משנה, ולא אכל מפת שברכו על לחם משנה.

מאיידך, בדין פורס מפה ומקדש נאמר שמכסה את השולחן ומקדש, ואחר כך בוצע על לחם משנה אף שלא מברך עליה המוציא. כן איתא ברמ"א בסי' רעא סעי' ה על מי ששכח לקדש וכבר ברך המוציא, ונזכר בטרם שאכל, שיקדש על הפת, וכתב המג"א שם ס"ק י"א שיביא לחם משנה לבצוע עליהם, אף שכבר ברך המוציא מכבר. הרי שדין לחם משנה לא תלוי בדין הברכה.

וליישב סתירת הדינים יש לבאר גדר חיוב זה של לחם משנה, ולהבחין שהרמב"ם ציין דין זה בשני מקומות. בהלכות ברכות פ"ז הל' א-ד כתב הרמב"ם נימוסי הנהגת הסעודה: 'מנהגות רבות נהגו חכמי ישראל בסעודה וכולן דרך ארץ, ואלו הן, כשנכנסין לסעודה הגדול שבכולן נוטל את ידיו תחלה, ואח"כ נכנסין ויושבין מסובין... בעל הבית מברך המוציא ומשלים הברכה ואח"כ בוצע... מצוה מן המובחר לבצוע ככר שלימה... בשבתות ובימים טובים חייב לבצוע על שתי ככרות, נוטל שתיהן בידו ובוצע אחת מהן'. ושנה דין זה בהלכות שבת פ"ל הל' ז-י בתוך דיני

שנאמר ג' פעמים 'היום' ביקשו ללמד דין בגדר הסעודה ועונג היום, או לחדש דין נוסף בשבת. נפק"מ למי שאינו יכול לקנות גם לחם משנה וגם מענגי היום, אם יעדיף לקנות עוף לשבת או שיש לו לציין את נס המן חרף האילוף הנגזר מכך בביטול עונג היום.

לחם משנה - דין בסעודה או בכרכה

יש לעיין האם חיוב לחם משנה הינו חיוב מדין סעודת שבת, שיש לפתוח את הסעודה בחשיבות עם שני לחמים או לפחות שיהיו בפניו (שהרי כל מעשה השבת הינם כפולים), או שגדר חיוב הבציעה על לחם משנה נובע מהדין שיש לברך ולבצוע על פת חשובה, ולהכי הצריכו שני לחמים.

ברש"י בשבת ב"ד ק"ז: על הנאמר 'חייב אדם לבצוע על שתי ככרות' באר: 'לבצוע, ברכת המוציא', שהחיוב הוא לברך על שתי לחם ברכה בשעת הסעודה. ולדברים אלו אין צורך בעצם אכילת הלחם משנה, ודי ששמעו את הברכה שנאמרה על לחם משנה. כן עולה מדברי התוס' בכרכות ב"ד לט: בד"ה 'והלכתא' שהקפידא הינה שבעת הברכה תהיה פת שלימה: 'פי' שלא יפריש הפרוסה מן הפת עד אחר הברכה... ומיהו בשבת נכון להחמיר ולברך קודם שיחתוך שלא תשמט ידו לבצוע קודם שתכלה הברכה שאז לא יהיה לו לחם משנה'. ואם עיקר החיוב היה לאכול ולבצוע על לחם משנה, מה היה אכפת לן אם כבר נפרסה הפת, על כורחך שהעיקר הוא בשעת הברכה שתאמר בחשיבות על לחם משנה שלם.

הגרי"ד סולובאצ'יק בהררי קדם סי' סט סבר שדין לחם משנה אינה מעלה 'לבצוע את

השלם, והוסיפו 'ובשבת' דרוש לחם משנה. ובמסכת שבת ב"ק ק"ז: אמר ר' אבא שבסעודת שבת חייב לבצוע על שתי ככרות. ללמדך, ששני חובות איכא בדין זה.

הפוסקים נקטו שניתן לצאת י"ח לחם משנה מדין שומע כעונה, כן כתב הקרבן נתנאל בפסחים ב"ק ק"ה: סק"ה היכא שאין לכל סועד לחם משנה: 'כשהמסובין צריכין לככרו של בעה"ב... צריכין לכיון לצאת בברכת המוציא, כמו בקידוש. ובעה"ב צריך להוציא המסובין דבעינן דעת שומע ומשמיע ואז הוא כל המסובין היו בוצעים על לחם משנה'. וכן הוא לשונו של החיי אדם כלל ז' סע"ב: 'ונכון לנהוג שזה שבוצע יכוין לפטור בברכת המוציא כל המסובין וגם יאמר להמסובין שיכוונו לצאת בברכתו, כדי שכולם יצאו בלחם משנה, וכ"כ בשו"ע הרב בס"י רעד סק"ד ובכ"ף החיים שם ס"ק יג בשם חסד לאברהם. הרי שהבינו שיש חובה אישית לבצוע על שתי לחם, ומדין שומע כעונה יכול לצאת י"ח בבציעת אחר (אומנם, בשו"ת להורות נתן שם ס"ק יא הביא שמצא בשו"ת הג"ר טיאה וייל שכתב: 'שכאשר היה בשנת תקכ"ג אצל אביו הגאון בעל קרבן נתנאל ז"ל, ראה שחזר מדבריו שכתב בס' ק"צ הנ"ל, ואף בשבת הניח למסובין שיברכו בעצמן המוציא, ושכן מעשים בכל יום דכל אחד מברך המוציא, ופוק חזי מה עמא דבר ואין לך ראייה גדולה מזו').

אומנם באשל אברהם מבוטשאטש בס"י רעד סק"א באר שיוצאים י"ח מכח דין של שליחות, וכי הבוצע שליח של המסובין בבציעתו לחם משנה. ולכאורה צ"ב בדבריהם, שהרי בתוס' ר"ד בקידושין ב"ק מ"ב ובקצוה"ח בריש סי' רפ"ב כתבו שכל מילתא שבגופו לא מהני שליחות, וכיצד מהני שליחות על דין לחם משנה. על כורחך, שאינו

עונג שבת והגדרת סעודת השבת: 'איזה הוא עונג זה שאמרו חכמים שצריך לתקן תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם לשבת הכל לפי ממונו של אדם... חייב אדם לאכול שלש סעודות... וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין ולבצוע על שתי ככרות, וכן בימים טובים. אכילת בשר ושתיית יין בשבת עונג הוא לה'.

הרי שיש שני טעמים ללחם משנה, מצד הנהגת הנימוס ודרך ארץ בסעודה, שיברך על השלם בחול, ובשבת יגדיל ויברך על שני לחמים. ודין נוסף לערוך שולחן מכובד ומענג בשבת, ולפיכך יש לו לבצוע על לחם משנה. כיוצ"ב, ויעיד כל כך, הדין שהרמב"ם שם סוף ה"ט הסמיק ללחם משנה: 'וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין', הלא בשתי סעודות ראשונות מחוייב לקדש על היין, ואפ"ה נקט הרמב"ם ביטוי שיש לשתות בשלושת הסעודות, להורות שמלבד חובת ה'קידוש' יש עונג וחשיבות בשתיית היין בסעודות השבת. וכן הוא בגדר הלחם משנה, אומנם לחם שלם מחשיב את הברכה, ובשבת ביקשו להכפיל את החשבתה בלחם משנה, אך יש גם מעלה בהחשבת הסעודה בלחם משנה. נפק"מ, למי שאינו מברך על הפת, שיבצע על לחם משנה לכבד את היום בסעודה חשובה.

ובשו"ת להורות נתן ה"ו סי' ט דייק שאכן הוזכרה מימרא זו פעמיים בש"ס, במסכת ברכות ב"ק מ"ב: אמרו דשלימה מצוה מן המובחר: 'דבפסח מניח הפרוסה בתוך שלימה ובצוע, אמר ר' אבא ובשבת חייב אדם לבצע על שתי ככרות מ"ט לחם משנה כתיב'. הרי הסמיכו דין זה לחיוב לברך על

ששימש לצורך מצווה, חשיב שנעשה בו מצווה. סברו כנגדו, כי דווקא פת ששימשה לעירוב חשיבא כנעשית בה מצווה, שכן לאחר שהפרישה מחוייבים בה ולהכי מוציא את חבירו הגם שאינו מחוייב בדבר. לעומת ברכה על לחם משנה בשבת, שכל שאינו סועד אינו מוציא את חבירו. וביסוד גדר הדבר יש לבאר, שחובת לחם משנה הינה מצוה קיומית, וכל שלא רוצה לאכול פת, אינו חייב בלחם משנה, ועל כן אינו חפצא של מצווה, לעומת לחם של עירוב שמחוייב בו ולכן חשיב כנעשה עליו מצווה.

ואפשר, שנחלקו האם דין לחם משנה הינו חובת הברכה ואזי הוי חפצא של מצווה, או רק דין החשבת סעודת שבת ואין בו קיום מצווה.

בטוב רואי שבת בדרך כא, עמו' סג, ובאגרת עד העיר הגראי"ה קוק שלא מקיים מצוות עירוב בשעת בציעה: 'אבל מכל מקום יש סעד שריבוי-מצות היא דבר של חביבות בפעולה אחת'. ואפשר שלהכי לא נזקקו לצרף לחם משנה, משום שתינח פת של העירוב שקיים בה מצווה, נשאר עליה שמה, והינה חביבה לקיים בה מצווה נוספת. אך פת שצורפה ללחם משנה, לא נותר שמה עליה, אלא בשעת הצירוף היתה חלק ממצוה, ומסתבר שלא נותר שמה עליה משסיים, ואין נראה חביבות שיבצע עליה לאחר מכן.

הלכה שיבצע באופן אישי, אלא החשבת הסעודה ע"י הברכה על לחם משנה, ועל החשבה זו מהני שפיר שליחות. ואפשר, שאין כוונתם לדין שליחות שבעי כוונת מוציא, אלא הכוונה שהינם משתתפים וטפלים אל הברוצע (והוראת הקרבן נתנאל והחיי אדם הינה שישתתפו עימו ויצטרפו אליו, וכוונת 'להוציא' מתייחס לברכת המוציא ולא על הביצוע של לחם משנה), ודי בכך שהם מצויים בסעודה בה החשיבוה ע"י הלחם משנה. ואפשר שזהו כלול בדברי המשנ"ב בס"ק פג שהשומעים יסמכו על הברוצע שלפניו לחם משנה.

לחם משנה - שנעשה עימו מצווה אחרית

הרמ"א בס"י שצד סעי' ב כתב בדין חלת העירוב, שיש לבצוע עליה בשחרית בשבת, ובאר המשנ"ב שם סק"ד בטעמו: 'הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה, נעשה בו מצוה אחרת'. ויש לעיין אם נאמר גם שפת שהצטרפה להיות לחם משנה בסעודה אחת, יש לבצוע עליה בסעודה אחרת, מהאי טעמא.

הריטב"א בשבת קיז: כתב לגבי פת העירוב: 'כיון דאתעבידא ביה חדא מצוה נעביד מצוה אחרית. והוא הדין לככר שכבר בצעו עליו בסעודה אחת, שמצוה לבצוע עליו בסעודה שניה, אם הוא עדיין שלם'. אולם הפוסקים לא הזכירו מעלה זו. וצ"ב מדוע.

נראה שנחלקו בגדר שנעשה עליה מצווה חדא, שבעוד שהריטב"א סבר שכל

חיוב נשים

בחידושי הר"ן במסכת שבת בדרך קיז: בשם ר"ת: 'דנשים חייבות בשלש סעודות, וכן נמי

חיוב נשים בלחם משנה

מקור חיוב נשים בלחם משנה מפורש

לבצוע על שתי ככרות שאף הן היו בנס'. והעיר ע"כ הר"ן: 'וא"צ לכך, שבכל מעשה שבת איש ואשה שוין כדילפינן מזכור ושמור, את שישנו בשמירה ישנו בזכירה, דכלל זה הוא כל חיובי שבת'. וצ"ב ביסוד מחלוקת נימוקי חיובן.

אפשר לבאר ששני טעמים אלו לחיוב נשים בלחם משנה, תלויים בשאלה האם חיוב לחם משנה הוא מהתורה או מדרבנן. שכן מבואר במרדכי במגילה רמז תשפ: 'דלא אמרינן הא טעמא אלא במילתא דרבנן כגון מגילה וחנוכה וד' כוסות', ולא לחייבם

במצוות מצה או סוכה שהינם דאורייתא. ואם חיוב לחם משנה הוא מטעם שאף הן היו בנס המן, חיוב זה אינו אלא מדרבנן. אולם לפי הטעם שחיובן נובע מההיקש 'כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה', חיובן בלחם משנה הוא אף מהתורה, כחיוב הגברים.

המשנ"ב בסי' רעד סק"א כתב: 'וגם הנשים מחוייבות בלחם משנה, שהיו גם כן בנס המן' (אומנם לגבי חיובן בסעודה שלישית כתב המשנ"ב בסי' רצא ס"ק כו את שני הטעמים, ששוות לאיש והיו בנס המן, שממנו למדים דין לחם משנה), הרי שסבר שחיוב נשים בלחם משנה הינו מדרבנן.

